35

1990

LATVIJAS NEATKARĪBAS ATJAUNOŠANA

2025

Dainis Īvāns

No 4. maija uz 18. novembri

1918. gada 18. novembris, kad proklamēta Latvijas valsts, un 1990. gada 4. maijs, kad tā atjaunota, visspilgtāk apliecina Latvijas esību. Savstarpēji saistītas dienas. Pieminot vienu, jādomā par otru. Abās koncentrējusies un piepildījusies latviešu valstsgriba. Abās īstenojušies pragmatiskam vērotājam šķietami nepiepildāmi sapņi. Rudens un pavasaris. **Bez pirmās nebūtu iespējama otrā. Bez otrās nebūtu atgūta pirmā.**

Uzvara

1918. gada 18. novembra pēcpusdienā Rīgas pilsētas Otrajā teātrī (mūsdienās – Latvijas Nacionālais teātris), vēl joprojām vācu karaspēka kontrolētā teritorijā, Latvijas valsts dzimšanu klātienē vēroja daži simti latviešu politisko partiju un Tautas padomes pārstāvju, kā arī citi sabiedriskie darbinieki. Negaidītā, dažam labam arī nesaprotamā ziņa plašāku publiku sasniedza relatīvi lēni – ar laikrakstu, telegrammu, nedaudzo liecinieku un vēstuļu starpniecību. Priekšā gan vēl bija pāris gadus ilga bruņota cīņa par neatkarību, kas prasīja vairākus tūkstošus upuru.

1990. gada 4. maijā, vēl joprojām padomju okupācijas apstākļos, katrs Latvijas iedzīvotājs varēja radio un televīzijas tiešraidē sekot līdzi Latvijas Tautas frontes izlolotās Latvijas PSR Augstākās padomes deklarācijas "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" pieņemšanai. **Nekad, ne iepriekš, ne arī vēlāk, Daugavas krastos nebija redzēts tik daudz**

laimīgu, starojošu cilvēku, tāds prieka asaru lietus. Kā asni no sniega un sala pieblietētās zemes pretī pavasara debesīm ar uzvaras zīmē *Victory* izstieptiem pirkstiem cēlās ļaužu roku jūra. Četrdesmit piecus gadus pēc Otrā

pasaules kara beigām 4. maijs kļuva par Latvijas Uzvaras dienu! Otro – pēc uzvaras 1919.–1920. gada Neatkarības karā. Gribējās ticēt, ka okupācijas vara, kas gadu desmitiem grāva Latviju ar masu deportācijām, komunistisko genocīdu, padomju šovinismu, indivīda un nācijas tiesību ignoranci, varmācīgu sociālistisko industrializāciju un kolektivizāciju, beidzot ir uzveikta. Ne fiziski. Okupācijas armija un PSRS Baltijas kara apgabala štābs Rīgā vēl pāris gadus palika. KGB tāpat. Darbojās Latvijai naidīga Latvijas Komunistiskā partija, bet tās paspārnē – Interfronte, dažādas PSRS Konstitūcijas un "darbaļaužu" aizstāvības komitejas, PSRS armijnieku biedrības. Vissavienības rūpnīcas turpināja stutēt padomju militārismu un draudēt ar streikiem. Latviešus ar ierastiem apvainojumiem "buržuāziskajā nacionālismā", "fašismā", "nepateicībā"

bombardēja padomju propagandisti. Arī Latvijas Republikas Augstākajā padomē sevi pieteica prokremliska, Latvijai naidīga, par neatkarību nebalsojušo deputātu frakcija "Līdztiesība".

Padomju smacenis neļāva brīvi uzelpot. Tomēr plecus iztaisnoja pazemoto pašapziņa. Uzvaru pār nomāktību un bezcerību guva iekšējs dzīvotspēks. Kolektīvo apziņu pārņēma sapratne, ka vienīgā iespēja pastāvēt nākotnē ir atgriešanās pie 1918. gada 18. novembra Latvijas, lai ko tas arī maksātu. Pat visaugstāko no likmēm.

Pārliecība

Lielais prieks par 4. maija deklarāciju 11. novembra krastmalā (toreiz – Komjaunatnes krastmala) tūlīt pēc liktenīgā balsojuma apstiprināja iekšējo, ar padomju realitāti kontrastējošo pārliecību, ka turpmāk Latvijas likteni lemsim tikai Daugavas krastos. Ārēji, šķietami it kā nekas nebija mainījies, bet pārliecībā un apņēmībā bija mainījies viss – pat bruņotiem pretspēkiem to neizdevās apslāpēt un uzveikt.

Tajā brīdī neviens nevarēja paredzēt, ka Latviju gaida pāris gadus ilga nevardarbīga cīņa ar vardarbīgu ienaidnieku, divi apvērsuma mēģinājumi un upuri. Ļaudis jutās tam morāli nobrieduši. Krastmalā ar sarkanbaltsarkanu karogu aizsegtais "padomju dieva" Ļeņina bareljefs tika atsegts. Uzreiz pēc dziesmotā saieta jau ar citu dziesmu uz mēģinājumu ikgadējai okupācijas spēku 9. maija parādei iemaršēja PSRS armijas kolonna. Tās komandieris ģenerālis Fjodors Kuzmins arī nespēja paredzēt, ka šī būs pēdējā okupācijas karaspēka "Uzvaras dienas" svinēšana Daugavmalā, bet viņu pašu vēsture atcerēsies tikai kā noziedznieku, 1991. gada augusta puča vadoni Latvijā.

Lai nu kā, 1990. gada 4. maijā Maskavas spēkos vēl bija atsākt brīvdomīgo ļaužu vajāšanu, ievadīt jaunas deportācijas, un

mēs alotos, ja apgalvotu, ka šādi scenāriji PSRS represīvajās institūcijās nebija sagatavoti. Visā Latvijā tolaik – ne mazāk kā Ukrainā pēc Maskavas spēku pilna mēroga iebrukuma 2022. gadā – valdīja neskaidrība un tikai blāvas nojausmas par nākamo dienu. Skaidra bija tikai pārliecība, ka Latvijas cilvēku ideālais mērķis – 1918. gada 18. novembra republikas atjaunošana – ir arī elementāras izdzīvošanas mērķis. **Nav tādas cenas vai tāda kompromisa, kā dēļ sabiedrībai, kas atmodināta, būtu vērts no šā mērķa atkāpties. Tagad vai nekad nozīmēja – būt vai nebūt.** Tādēļ optimistisko "tagad" un cerīgo "būt" 4. maijā izvēlējās 138 cilvēki no Latvijas PSR Augstākās padomes deputātiem, kuru pavisam bija 201. Par četrām balsīm vairāk nekā minimums, kas bija nepieciešams, lai saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūciju un atbilstoši nevardarbīgas cīņas likumiem atjaunotu pirmskara Latvijas Satversmi. **Liktenīgā lēmuma pieņemšanai sekoja teju vai visi Latvijas vēsturē lielākā "garaspēka karaspēka" – Latvijas Tautas frontes – kareivji un atbalstītāji. Mājās, darba vietās, ceļā. Pie televizoru ekrāniem un pārnēsājamiem radiouztvērējiem. Pie Augstākās padomes nama Jēkaba ielā ikviena balss PAR tika sveikta ar tūkstošbalsīgām gavilēm.**

Latvijas Augstākās padomes goda viesis tai reizē bija 11. martā neatkarību pasludinājušās Lietuvas Republikas Augstākās padomes priekšsēdētājs Vītauts Landsberģis. Lietuva jau piedzīvoja PSRS ekonomisko blokādi. PSRS prezidents Mihails Gorbačovs pieprasīja tās neatkarības deklarācijas "iesaldēšanu". Lietuvai Latvijas lēmums bija vitāli svarīgs. **Nevienai no Baltijas valstīm nebija cita sabiedrotā – nedz Rietumos, nedz Austrumos – kā vien abas pārējās Baltijas valstis. Ja Latvija būtu no Baltijas ceļa uz Eiropu atkāpusies, maz ticams, ka Lietuva un Igaunija būtu noturējušās.** PSRS prezidents Mihails Gorbačovs dialogā ar Latvijas Tautas frontes pārstāvjiem neslēpa, ka to saprot un cer apturēt neatkarības

atgūšanas procesus vismaz Latvijā kā Kremlim "visdraudzīgākajā" *Pribaltikas* republikā. Viņš apzinājās arī to, ka pret Lietuvu pieņemto Kremļa ekonomisko sankciju paplašināšana uz Latviju sāpīgi atspēlēsies PSRS centralizētajai un grīļīgajai ekonomikai. Viņš draudēja ar prokrievisku anklāvu izveidošanu Daugavpilī un Rīgā, kā arī ar "tautas sacelšanos" pret Tautas frontes "ekstrēmismu". Viņš glaimoja, ka latviešu strēlniekus uzskatot par uzticamākiem un saprātīgākiem ļaudīm nekā "muzikantu Landsberģi" un, ja piekāpsimies, tad tiksim pie kādām nebūt privilēģijām, pie tāda kā "iekšējās Somijas" statusa. Skaldi un valdi. Nebija tā, ka Latvijas sabiedrībā dienās pirms 4. maija pilnīgi trūktu atsaucības Kremļa pātagai un burkāniem. Arī Tautas fronte iekšējo viedokļu sadursmēs laipoja kā pa naža asmeni. Līdz Lietuvas neatkarības pasludināšanai nemaz tik skaidra nebija pieļaujamā robežšķirtne starp kompromisu un konformismu, starp patiesu un "kvazi" neatkarību.

Viļņas 11. marta Neatkarības akts arī svārstīgajos stiprināja pārliecību, ka Tautas fronte nedrīkst rīkoties mazāk radikāli par

kaimiņiem. Tā būtu politiska pašnāvība. Argumentu un ideju karā ar Kremli šī pārliecība izrādījās stiprāka par pretinieka demagoģiju. Radikālākā no iespējamām reakcijām uz totalitārā režīma iegribām, kā arī neatkāpšanās no Baltijas solidaritātes bija pareizā izvēle.

Deklarācijas spēks

Latvijas gājienam no 4. maija līdz 18. novembrim visprecīzāk atbilstu apzīmējums "parlamentārā revolūcija". Tās ietekmi uz šodienu un nākotni vēl ir ko pētīt un vētīt politologiem, vēsturniekiem, juristiem, sociālantropologiem,

tautsaimniekiem. Valsts politiskā, tiesiskā, sociālā, kulturālā un saimnieciskā atjaunošana unikālā veidā notika divu paralēlu varu – PSRS un Latvijas Republikas – konfrontācijas apstākļos pie slēgtām robežām. Tīrais brīnums, ka ilgajā starptautiskajā izolācijā, totālas padomju propagandas varā, kolonizatoru visatļautības dzīrēs latvieši spēja saglabāt gan priekšstatus par pirmskara Latviju, gan svešiem, naidīgiem skatieniem slēptu

nacionālo pašlepnumu, gan arī spēju vēlreiz saliedēties cīņai. Kā uz Dziesmu svētkiem. Kopā ar brīvās pasaules pieredzi un zināšanām, kuru netrūka latviešu trimdiniekiem. 4. maija deklarācijas projekta sagatavošanā līdz ar Tautas frontes deputātiem Romānu Apsīti, Rolandu Rikardu, Vilni Eglāju, Andreju Krastiņu, Tālavu Jundzi, Aivaru Endziņu iesaistījās Pasaules Brīvo latviešu apvienības juridiskais konsultants Egils Levits. Deklarācijas darba grupā darbojās, konstitucionālā dokumenta projektu apsprieda, precizēja, laboja Augstākās padomes Latvijas Tautas frontes frakcija. Parādījās arī citi neatkarības manifesta meti un priekšlikumi. Starp tiem gan sapņojumi par jaunas Latvijas valsts dibināšanu, atsakoties no 18. novembra republikas pēctecības un pilsonības pārmantošanas, gan "brīva Latvija brīvā Padomju Savienībā", gan Igaunijas Augstākās padomes lēmumam līdzīgs lēmums pasludināt pārejas periodu sarunām ar Maskavu, lai pēc tam gala vārdu dotu pirmskara laika pilsoņu kopumam. **Izšķiršanos par labu Egila Levita koncepcijai, saskaņā ar kuru Augtākajai padomei tika piešķirtas visas pilntiesīga pārejas parlamenta tiesības un pilnīga neatkarība tika pasludināta vēl pirms tās faktiskās sasniegšanas, veicināja gan notikumi Lietuvā, gan dokumenta prasmīga balstīšana starptautiskajās tiesībās un vēsturiskajā patiesībā. Pāri visam – 18. novembra Latvijas valsts kontinuitātes apliecināšana.**

Nenoliedzama nozīme deklarācijas tapšanā bija arī iestrādēm. Šai ziņā pats svarīgākais bija tas, ka Latvijas Tautas frontes, Igaunijas Tautas frontes un Lietuvas kustības "Sajūdis" pārstāvjiem PSRS Tautas deputātu kongresā izdevās panākt balsojumu par 1939. gada 23. augustā noslēgtā Hitlera un Staļina pakta slepeno pielikumu nelikumību kopš to parakstīšanas brīža. Tādējādi, atsaucoties arī uz PSRS likumdevēju, droši varējām noraidīt uzstājīgo prasību apturēt Latvijas neatkarības

deklarācijas darbību vai pakļauties PSRS Konstitūcijā deklaratīvi paredzētajai "izstāšanās" procedūrai.

4. maija deklarācija kļuva par stipru, padomju propagandai nesatriecamu vairogu, kas pats par sevi iedvesmoja Latviju. Lakoniskais, tālredzīgais, programmatiskais dokuments iedrošināja atmest šaubas par izvēles pareizību un turēties pie tā arī vislielāko draudu brīžos. Padomju līderi par Latvijas neatkarības deklarācijas saturu nekad nekādās diskusijās neielaidās. Ko gan citu, izņemot demagoģiju, viņi varēja likt pretī? Arī 1990. gada 17. aprīlī, kad Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētājs Anatolijs Gorbunovs, LPSR Ministru padomes priekšsēdētājs Vilnis Bresis, Tautas frontes valdes loceklis Ilmārs Bišers un Tautas frontes priekšsēdētājs Dainis Īvāns ar deklarāciju iepazīstināja PSRS prezidentu Mihailu Gorbačovu, vienīgā atbilde bija klajš uzkliedziens: "Tauta to nepieņems un jūs gāzīs!"

Gāzēji atradās. Pēc 4. maija Augstākās padomes ēkai uzbruka gan civilās drēbēs pārģērbušies padomju karaskolu kursanti, gan nemaskējušies padomju armijnieki, gan komunistu uzburtās Vislatvijas sabiedrības glābšanas komitejas aktīvisti, čekas provokatori. Tikai ne tauta. To paredzēdama, 21. aprīlī Tautas fronte jau bija sasaukusi Latvijas visu līmeņu padomju deputātu sanāksmi Daugavas stadionā. Ap astoņiem tūkstošiem tautas priekšstāvju publiskā balsojumā atbalstīja Neatkarības deklarācijas pieņemšanu Latvijas PSR Augstākās padomes pirmajā sanāksmē. Lai jauno deputātu atbildība, balsojot par nākamo paaudžu brīvību, būtu vēl lielāka un griba nelokāma, viņi 3. maijā agri no rīta Rīgas Brāļu kapos deva svinīgu solījumu Mātei Latvijai – latviešu strēlnieku un Neatkarības kara uzvarētāju, Latvijas moku ceļu gājēju veļu priekšā.

Mūsu laiks bija pienācis. 4. maija deklarācija izgaismoja 18. novembra valsts atgriešanos *Saules mūža* orbītā.

5) 23.3.1990

Latvijas Republikas Augstākā Padome
nolemj:

1. Atzīt par starptautiska tiesību pamatnormu (jus cogens normu) prioritāti pār valststiesību normām.
2. Balstoties uz šīm starptautiska tiesību pamatnormām, konstatēt, ka 1918. gada 18. novembrī dibinātās Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana PSRS agresijas rezultātā 1940. gada 17. jūnijā un visi tālākie padomju okupācijas režīma akti ir bijuši prettiesiski un ka līdz ar to Latvijas Republika kā starptautiska tiesību subjekts de jure repārtraukti turpina eksistēt.
3. Atjaunot 1922. gada 15. februāra Satversmē noteikto Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu — Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu — darbību visā Latvijas Republikas teritorijā. Saeimas vēlēšanas izveidamas rekonvalēšanas, tikliīdz apstākļi pieļauj brīvu un demokrātisku vēlēšanu norisi.
4. Noteikt, ka līdz brīvi demokrātiski un saskaņā ar Satversmes 6. pantu ievēlētās Saeimas sanākšanai uz saw pirmo sēdi likumdevēja vara kā augstākam valsts varas orgānam Latvijas Republikas teritorijā piedēr vienīgi Latvijas Republikas Augstākajai Padomei.

5. Noteikt, ka līdz Saeima atjauno Satversmi pilnā apjomā, Latvijas PSR konstitūcija un citi Latvijas PSR likumdošanas akti, ciktāl tie nav pretrunā ar Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu un netiek atcelti, ir uzskatāmi par spēkā esošiem. Strīdus gadījumos izšķir Latvijas Republikas konstitucionālā tiesa.

6. Atzīt un ievērot visu Latvijas Republikas iedzīvotāju cilvēktiesības atbilstoši vispārāk atzītām starptautiskās tiesības normām.

Neatkarības atjaunošanas deklarācijas manuskripts Egila Levita rokrakstā 1990. gada 23. martā

LATVIJAS PADOMJU
SOCIĀLISTISKĀ REPUBLIKA

ЛАТВИЙСКАЯ СОВЕТСКАЯ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes

D E K L A R Ā C I J A

Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu

1918.gada 18.novembrī proklamētā neatkarīgā Latvijas valsts 1920.gadā tika starptautiski atzīta un 1921.gadā kļuva par līdztiesīgu Tautu Savienības locekli. Latviešu nācija savu pašnoteikšanos tiesiski īstenoja 1920.gada aprīlī, kad vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un proporcionālās vēlēšanās tautas uzticības mandāts tika dots Satversmes sapulcei. 1922.gada 15.februārī tā pieņēma valsts pamatlikumu - Latvijas republikas Satversmi, kas *de jure* ir spēkā līdz šim brīdim.

1940.gada 16.jūnijā Latvijas Republikas valdībai iesniegtā toreizējās staļiniskās PSRS valdības ultimatīvā nota ar prasību mainīt valdību un 1940.gada 17.jūnija PSRS militārā agresija kvalificējama kā starptautisks noziegums. Tā rezultāts bija Latvijas okupācija un Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana. Latvijas valdība tika izveidota pēc PSRS valdības pārstāvju diktāta. No starptautisko tiesību viedokļa šī valdība nebija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas izpildorgāns, jo tā pārstāvēja nevis Latvijas Republikas, bet gan PSRS intereses.

1940.gada 14.un 15.jūlijā okupētajā Latvijā politiska terora apstākļos, pēc prettiesiski pieņemta antikonstitucionāla vēlēšanu likuma notika Saeimas vēlēšanas. No 17 iesniegtajiem kandidātu sarakstiem vēlēšanās tika atļauts tikai "Darba Tautas bloka" kandidātu saraksts. "Darba Tautas bloka" pirmsvēlēšanu platformā nebija izvirzīta prasība par padomju varas pasludināšanu Latvijā un Latvijas Republikas iestāšanos Padomju Savienībā. Turklāt vēlēšanu rezultāti tika viltoti.

Tautas apmānīšanas rezultātā prettiesiski izveidotā Saeima nepauda Latvijas tautas suverēno gribu. Tai nebija konstitucionālu tiesību izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu. Šos jautājumus bija tiesīga izlemt vienīgi tauta, taču brīva tautas nobalsošana nenotika.

Līdz ar to Latvijas Republikas iekļaušana Padomju Savienībā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā, un Latvijas Republika joprojām *de jure* pastāv kā starptautisko tiesību subjekts, ko atzīst vairāk nekā 50 pasaules valstis.

Ņemot vērā Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989.gada 28.jūlija "Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti", 1990.gada 15.februāra "Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību" un 1990.gada 21.aprīļa Vislatvijas tautas deputātu sapulces Aicinājumu,

ievērojot Latvijas iedzīvotāju gribu, kas nepārprotami izpausta, ievēlot vairākumā tos deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņemību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību,

nostājoties uz brīvas, demokrātiskas un neatkarīgas Latvijas Republikas *de facto* atjaunošanas ceļa,

Latvijas PSR Augstākā Padome **n o l e m j** :

1. Atzīt starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāti pār valsts tiesību normām. Uzskatīt par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939.gada 23.augusta vienošanos un no tās izrietošo 1940.gada 17.jūnija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu

PSRS militārās agresijas rezultātā.

2.Pasludināt par spēkā neesošu kopš pieņemšanas brīža Latvijas Saeimas 1940.gada 21.jūlijā pieņemto deklarāciju "Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā".

3. Atjaunot Satversmes sapulces 1922. gada 15.februārī pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā.

Latvijas valsts oficiālais nosaukums ir LATVIJAS REPUBLIKA, saīsināti - LATVIJA.

4. Līdz Satversmes jaunās redakcijas pieņemšanai apturēt Latvijas Republikas Satversmi, izņemot tos pantus, kuri nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu un kuri saskaņā ar Satversmes 77. pantu ir grozāmi tikai ar tautas nobalsošanu, proti:

I. pants - Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika;
2. pants - Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai;
3. pants - Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale;
6. pants - Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās.

Satversmes 6.pants piemērojams, atjaunojoties tām neatkarīgās Latvijas Republikas valsts varas un pārvaldes struktūrām, kuras garantē brīvu vēlēšanu norisi.

5. Noteikt Latvijas Republikas valsts varas *de facto* atjaunošanai pārejas periodu, kurš beidzas ar Latvijas Republikas Saeimas sasaukšanu. Pārejas periodā augstāko valsts varu Latvijā realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome.

6. Uzskatīt par iespējamu pārejas periodā piemērot Latvijas PSR Konstitūcijas normas un citus likumdošanas aktus, kas šīs Deklarācijas pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1.,2.,3. un 6.pantu.

Strīdus gadījumos jautājumus par likumdošanas aktu piemērošanu izšķir Latvijas Republikas Konstitucionālā tiesa.

Pārejas periodā jaunus likumdošanas aktus pieņem vai esošos aktus groza tikai Latvijas Republikas Augstākā Padome.

7. Izveidot komisiju, lai izstrādātu Latvijas Republikas Satversmes jaunu redakciju, kas atbilstu Latvijas pašreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim.

8. Garantēt Latvijas Republikas un citu valstu pilsoņiem, kas pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā, sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības, kuras atbilst vispāratzītām starptautiskām cilvēktiesību normām. Tas pilnā mērā attiecināms uz tiem PSRS pilsoņiem, kuri izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijā, nepieņemot tās pilsonību.

9. Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidot saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920.gada 11.augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju, kurā uz mūžīgiem laikiem ir atzīta Latvijas valsts neatkarība. Sarunām ar PSRS izveidot Valdības komisiju.

Deklarācija stājas spēkā ar pieņemšanas brīdi.

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs A.Gorbunovs
Latvijas PSR Augstākās Padomes sekretārs I.Daudišs

Rīgā 1990. gada "4." maijā

Deputāti, kas 1990. gada 4. maijā balsoja par Latvijas Republikas Neatkarības atjaunošanas deklarāciju

Juris Aizezers | Skaidrīte Albertiņa | Leonīds Alksnis | Georgs Andrējevs | Andris Apinītis | Romāns Apsītis | Mārtiņš Arnītis | Dzintars Ābiķis | Oļegs Batarevskis | Alberts Bels | Eduards Berklavs | Normunds Beļskis | Jānis Biezais | Valdis Birkavs

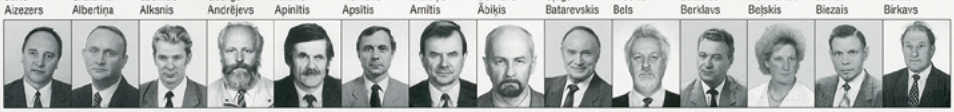

Andris Bērziņš | Indulis Bērziņš | Mārtiņš Bērziņš | Arnolds Bērzs | Valdis Bikis | Jānis Blažēvičš | Ojārs Blumbergs | Juris Bojārs | Edvīns Vilnis Bresis | Ivars Briedis | Māris Bučovskis | Emerita Bukele | Antons Buls | Ivars Caune

Irīts Cālītis | Juris Čelmiņš | Juris Cibuļs | Einārs Cilinskis | Ivans Cupruns | Mārcis Ciruļis | Velta Čebotarenoka | Ilma Čepāne | Alfreds Čepānis | Raits Černajs | Imants Daudišs | Jānis Dinevičs | Juris Dobelis | Vladilens Dozorcevs

Vilnis Eglājs | Vladimirs Einiņš | Indulis Emsis | Jānis Endele | Aivars Endziņš | Teodors Eniņš | Ivars Ērlerts | Andris Feiss | Jānis Freimanis | Pēteris Gabrānovs | Jānis Gavars | Imants Geidāns | Ilmārs Geige | Ivars Godmanis

Anatolijs Gorbunovs | Aleksejs Grigorjevs | Guntis Grūbe | Andris Grūtups | Jānis Gulbis | Dainis Ivāns | Agris Jaunķļaviņš | Tālavs Jundzis | Egils Jurševskis | Viktors Kalnrērzs | Imants Kalniņš | Juris Karlsons | Marija Kārkla | Ojārs Kehris

Edvīns Kide | Jānis Kinna | Aleksandrs Kiršteins | Gunārs Klindžāns | Artūrs Kodoliņš | Pēteris Korošēvskis | Odisejs Kostanda | Ita Kozakeviča | Atis Kramiņš | Andrejs Krastiņš | Edmunds Krastiņš | Ivars Krastiņš | Ģirts Kristovskis | Pēteris Krūgļaužs

Jānis Krūmiņš | Raimonds Krūmiņš | Ģirts Krūmiņš | Jānis Lagzdiņš | Aleksandrs Lange | Pēteris Lazda | Pēteris Lakis | Aivars Lembergs | Kārlis Liepiņš | Jānis Lucāns | Andris Ligotnis | Alfrēds Mačtams | Ruta Marjaša | Sarmis Mednis

Igors Movels | Visvaldis Mucenieks | Linards Muciņš | Indulis Ozols | Andrejs Pantelējevs | Andris Plotnieks | Gunārs Preinbergs | Artūrs Panovskis | Andris Puzo | Stefans Rāzna | Rolands Repša | Einārs Repše | Rolands Rikards | Broņislavs Salītis

Antons Seiksts | Anna Seile | Vilis Seleckis | Ivars Silārs | Pēteris Simsons | Ludis Skosta | Druvis Skulte | Mihails Stepičevs | Voldemārs Strīķis | Jānis Škapars | Kazimirs Šļakota | Kazimirs Špoģis | Valdis Šteins | Andris Teikmanis

Ludvigs Teteris | Andris Tomašūns | Arvids Ulme | Ārijs Ūdris | Jānis Vaivads | Dainis Vanags | Mavriks Vulfsons | Jevgēnijs Zaščerinskis | Valentina Zeile | Brigita Zeltkalne | Ziedonis Ziediņš | Imants Ziedonis

Ceļš uz neatkarības atjaunošanu

1940

17.06.
PSRS karaspēks uzsāk Latvijas teritorijas okupāciju

23.07.
ASV valsts sekretāra vietnieks Samners Velss paraksta deklarāciju, ka ASV neatzīst Latvijas, Lietuvas un Igaunijas aneksiju un inkorporāciju PSRS sastāvā

1986

10.07.
Nodibināta Latvijas cilvēktiesību aizstāvības grupa "Helsinki–86"

1988

01.–02.06.
Latvijas Rakstnieku savienības valdes paplašinātajā plēnumā, kurā piedalās arī citu radošo savienību pārstāvji un eksperti, padomju varas iedibināšana pirmo reizi publiski tiek nosaukta par varmācīgu okupāciju

10.07.
Nodibināta Latvijas Nacionālās neatkarības kustība

23.08.
Pirmo reizi Latvijā publicēts Molotova–Ribentropa pakta slepeno pielikumu teksts

08.10.
Nodibināta Latvijas Tautas fronte

1989

23.08.
Akcija "Baltijas ceļš". Divi miljoni Baltijas iedzīvotāju sadodas rokās un izveido dzīvu ķēdi no Viļņas līdz Tallinai

07.–08.10.
Latvijas Tautas fronte pieņem jaunu programmu, kurā noteikts kurss uz pilnīgu Latvijas neatkarību

1990

18.03.

Latvijas PSR Augstākās padomes vēlēšanas, pārsvaru iegūst neatkarības atbalstītāji

23.03.

Sagatavots Neatkarības deklarācijas sākotnējais teksts

21.04.

Latvijas visu līmeņu padomju deputātu sapulcē Daugavas stadionā pieņemts aicinājums darīt visu, lai ar nevardarbīgām metodēm atjaunotu Latvijas valstisko neatkarību

30.04.

Darbu sāk Latvijas Republikas Pilsoņu kongress

04.05.

Latvijas PSR Augstākā padome pieņem deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu". Tiek atjaunota to Satversmes pantu darbība, kuri nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu. Sākas pārejas periods Latvijas Republikas valsts varas *de facto* atjaunošanai

1991

13.01.

Rīgā un citās Latvijas pilsētās sāk celt barikādes atjaunotās Latvijas Republikas aizsardzībai

21.08.

Latvijas Republikas Augstākā padome pieņem konstitucionālo likumu "Par Latvijas Republikas valstisko statusu", pasludinot Latvijas Republikas pilnīgu neatkarību un izbeidzot pārejas periodu

22.08.

Islande pirmā atzīst Latvijas neatkarību. Sākas Latvijas Republikas starptautiskās atzīšanas process, un līdz 1991. gada beigām Latvijas neatkarības atjaunošanu un valstisko neatkarību atzīst 93 valstis

17.09.

Latvija uzņemta ANO

1993

06.07.

Uz pirmo sēdi pulcējas 5. Saeima, un līdz ar tās sanākšanu tiek atjaunota Satversmes darbība pilnā apjomā

10 fakti par Latvijas neatkarības atjaunošanu

1 Latvijas valsts pastāvēja arī okupācijas laikā

Lai arī Latvijas teritorija padomju laikā bija okupēta, Latvijas valsts pastāvēja *de iure* kā starptautisko tiesību subjekts. To atzina vairāk nekā 50 pasaules valstis. Okupācijas laikā Latvijas diplomātiskais korpuss vairākās Rietumvalstīs saglabāja savas pārstāvniecības un turpināja darbu. Valsts nepārtrauktība uzsvērta 4. maija deklarācijā un šobrīd arī Satversmes ievadā. 1990. gadā netika veidota jauna valsts, bet tika atjaunota 1918. gada 18. novembrī proklamētā Latvijas Republika.

2 Miermīlīgā revolūcija

Latvijas ceļu uz neatkarības atjaunošanu mēdz dēvēt par Dziesmoto revolūciju jeb Trešo atmodu. Tautas alkas pēc brīvības tika izpaustas nevardarbīgā veidā – masu manifestācijās, dziedot vēl nesen padomju cenzūras aizliegtās patriotiskās dziesmas un paceļot Baltijas valstu karogus.

Tas kļuva iespējams 20. gadsimta 80. gadu otrajā pusē, kad PSRS totalitārais režīms sāka liberalizēties un cenzūra mazinājās. Tobrīd varēja sākt publiski runāt par postu un represijām, ko Latvijai un tās iedzīvotājiem nodarījis PSRS okupācijas režīms. Pavērās iespēja dibināt no padomju varas neatkarīgas sabiedriskas organizācijas.

Par galveno virzītājspēku kļuva Latvijas Tautas fronte (LTF) – nozīmīgākā Atmodas laika sabiedriski politiskā kustība, kurai izdevās valstisko neatkarību atjaunot nevardarbīgā, parlamentārā ceļā.

3 Divi miljoni sadevās rokās

Atmodas laiku raksturo plašas masu pulcēšanās, kurās iesaistījās simtiem tūkstošu cilvēku, paužot vēlmi atgūt brīvību. Spilgts vienotības piemērs bija akcija "Baltijas ceļš" 1989. gada 23. augustā, 50 gadus pēc noziedzīgā Molotova–Ribentropa pakta parakstīšanas. Aptuveni divi miljoni ļaužu sadevās rokās, izveidojot dzīvu ķēdi, kas savienoja triju Baltijas valstu galvaspilsētas. Šī akcija ieguva plašu starptautisku rezonansi un apliecināja lielo sabiedrības atbalstu neatkarības atjaunošanai. Pretēji Maskavas apgalvojumiem, ka prasība pēc neatkarības esot nelielas separātistu saujiņas iniciatīva, tautas alkas pēc brīvības bija acīmredzamas.

4 Neatkarības atbalstītāji uzvarēja vēlēšanās

Vēlēšanas Padomju Savienībā nebija nedz brīvas, nedz demokrātiskas. Tomēr 80. gadu beigās radās iespēja izdarīt izvēli starp kandidātiem, kuri pārstāvēja atšķirīgu politiku. 1990. gada 18. martā sākās LPSR Augstākās padomes vēlēšanas, kurās Latvijas Tautas fronte izvirzīja mērķi iegūt varu un atjaunot neatkarību. Tas bija ambiciozs mērķis, jo latviešu īpatsvars Latvijā okupācijas laikā bija sarucis līdz pusei un par neatkarības ideju bija jāpārliecina arī cittautieši. Tomēr ar gudru taktiku tas izdevās. Vēlēšanās piedalījās 81,2 procenti balsstiesīgo un LTF kandidāti ieguva 131 mandātu no 201.

5 Deklarācijas koncepcijas autoru izraidīja no PSRS

Padomju vara pretojās un lika šķēršļus Latvijas neatkarības atjaunošanas centieniem. Neatkarības deklarācijas sākotnējo uzmetumu sagatavoja no Vācijas uz Rīgu atbraukušais latviešu izcelsmes jurists un politologs Egils Levits, tās tekstu izstrādājot kopīgi ar LTF kolēģiem. Kad Levits kārtējo reizi ieradās Latvijā, padomju vara viņu Rīgas lidostā arestēja un izraidīja no PSRS. Tomēr deklarācijas teksta izstrāde turpinājās.

6 138 "PAR"

Jaunievēlētā LPSR Augstākā padome uz pirmo sēdi sanāca 1990. gada 3. maijā. Tajā pašā dienā tika ievēlēta Augstākās padomes vadība un risināti organizatoriski jautājumi, bet par Neatkarības deklarāciju bija jālemj 4. maijā.

Lai deklarācija tiktu pieņemta, par to bija jānobalso divām trešdaļām deputātu jeb 134 deputātiem no 201. Latvijas Tautas frontes frakcijā bija 131 deputāts. Katra deputāta balsojumu nolasīja skaļi, un līdz pat pēdējam brīdim nebija pārliecības, ka par neatkarības atjaunošanu būs nobalsojuši arī "svārstīgie" deputāti. Saskaitot visas balsis, izrādījās, ka par deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" nobalsojuši 138 deputāti.

7 Atkal esam Latvijas Republika

Neatkarības deklarācija bija būtisks pagrieziena punkts neatkarības atgūšanas procesā. 4. maijā tika atjaunota Latvijas valsts konstitucionāli tiesiskā pamata – 1922. gada 15. februāra Satversmes 1., 2., 3. un 6. panta – darbība. Latvijas oficiālais nosaukums kopš 4. maija atkal ir Latvijas Republika. Sākās pārejas periods līdz pilnīgai valsts neatkarības atjaunošanai.

8 Rietumvalstis bija nogaidošas

Daudzi Rietumvalstu politiķi sākotnēji pret Baltijas tautu centieniem atjaunot neatkarību izturējās rezervēti, jo nevēlējās pasliktināt attiecības ar PSRS vadību. Tāpat Rietumvalstis bija nobažījušās par iespējamiem vardarbības uzliesmojumiem. Šī attieksme mainījās, jo baltieši konsekventi apliecināja turēšanos pie nevardarbīgām neatkarības atgūšanas metodēm – pat brīžos, kad pret cilvēkiem tika vērsti ieroči (piemēram, 1991. gada janvārī Viļņā un Rīgā).

9 Atbalsts no trimdas

Nepārvērtējama nozīme Latvijas neatkarības atjaunošanā bija arī trimdas latviešu darbībai ārvalstīs. Lielākā daļa pēc Otrā pasaules kara Rietumvalstīs nokļuvušo latviešu apmetās uz dzīvi tur, galvenokārt ASV, Kanādā, Austrālijā, un okupētajā Latvijā neatgriezās. Trimdas latvieši cauri visiem okupācijas gadiem uzturēja neatkarīgās Latvijas ideju, atgādināja Rietumu sabiedrībai par padomju režīma noziegumiem un Atmodas laikā aktīvi iesaistījās neatkarības atjaunošanā.

10 Pirmā Latvijas neatkarību atzina Islande

Pārejas periods beidzās 1991. gada 21. augustā, Latvijas Republikas Augstākajai padomei pieņemot konstitucionālo likumu "Par Latvijas Republikas valstisko statusu". Tam sekoja neatkarības atjaunošanas un valstiskās neatkarības starptautiska atzīšana. Latvijas neatkarību pirmā – jau 22. augustā – atzina Islande, bet līdz gada beigām bija atzinušas jau 93 valstis.

1990. gada 4. maija deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" Augstākās tiesas (Senāta) judikatūrā

Apkopojumā ietvertas atziņas no Augstākās tiesas (Senāta) Administratīvo lietu departamenta 2014. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. SA-1/2014 (A420577912) un 2018. gada 22. jūnija sprieduma lietā Nr. SKA-237/2018 (A420341714). Attiecīgie spriedumi pieejami judikatūras nolēmumu arhīvā Augstākās tiesas tīmekļvietnē (*at.gov.lv*) un Latvijas tiesu portāla e-pakalpojumu vietnē (*manas.tiesas.lv*).

"1990. gada 4. maijā Latvijas PSR Augstākā Padome – pirmā pēckara laikā brīvās vēlēšanās ievēlētā tautas pārstāvniecība –, ievērojot Latvijas iedzīvotāju gribu, kas nepārprotami izpausta, ievēlot vairākumā tos deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņēmību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību, pieņemot Neatkarības deklarāciju, deklarēja 1918. gada 18. novembrī proklamētās Latvijas Republikas atjaunošanu.

Deklarācija tika pieņemta, ņemot vērā Satversmes 2. pantā paredzētās Latvijas pilsoņu tiesības izlemt visus svarīgākos valsts jautājumus un pamatojoties uz nepārtrauktības doktrīnu.

Atbilstoši Satversmes 2. pantam Latvijas tautai ir tiesības un pienākums atjaunot prettiesiski pārtrauktu valstiskumu, atjaunot Latvijas valsti tādā veidā, kādu pieprasa Latvijas valsts konstitucionāli tiesiskais pamats. Šāds pienākums ir uzlikts arī ikvienam Latvijas tautas loceklim – Latvijas pilsonim, neatkarīgi no tā, vai viņš dzimis pirms vai pēc antikonstitucionāla režīma nodibināšanas [..]. Īstenojot Latvijas tautas suverēno varu, Latvijas PSR Augstākā Padome atzina, ka Latvijas Republika, neraugoties uz 1940. gadā notikušo PSRS agresiju,

tai sekojošu Latvijas okupāciju un aneksiju, joprojām *de jure* pastāv kā starptautisko tiesību subjekts un ir atjaunojama *de facto.* [..] valsts nepārtrauktība nozīmē, ka pašos pamatos valsts atjauno savu iepriekš *de facto* ierobežoto eksistenci atbilstoši agrākajai valstij visos būtiskajos elementos, pēc kuriem valsti var identificēt. Tas attiecas gan uz teritoriju, gan iedzīvotāju kopumu, gan valsts varu." (SA-1/2014)

"[..] valsts pašas konstitucionāls uzstādījums – konsekventi neatkāpties no nepārtrauktības doktrīnas – noteic **juridisku pienākumu**, ne tikvien politisku rīcības vadlīniju." (SA-1/2014)

"Nepārtrauktības doktrīnai kā valsts atjaunošanas pamatam ir ne tikai vienreizējs efekts (deklarējot valsts *de jure* eksistenci un paveicot darbības valsts *de facto* darbības atjaunošanai, piemēram, atjaunojot to pilsoņu tiesības, kuri bija valsts pilsoņi pirms prettiesiskās okupācijas), bet arī ilgstoša iedarbība. [..]

Pirmkārt, tās ir tiesības turpināt neatzīt pret valsti izdarīto starptautisko tiesību pārkāpumu (okupācijas un aneksijas) sekas (*ex injuria jus non oritur* – prettiesiska rīcība nerada tiesības), otrkārt, tas pašsaprotami ir pienākums **atturēties** no tādām darbībām, kuras **radītu pamatu apšaubīt** to, ka notikusi *de jure* nepārtraukti eksistenci turpinošas valsts atjaunošana." (SA-1/2014)

"[Nepārtrauktības doktrīna] prasa ieturēt noteiktu pozīciju par valsts identitāti un parāda, ka šai pozīcijai jābūt konsekventai; no nepārtrauktības doktrīnas, kam ir konstitucionālo tiesību rangs, **izriet šīs valsts pienākums neatkāpties no nepārtrauktības doktrīnai atbilstošas identitātes paušanas**." (SA-1/2014)

"Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīna nozīmē to, ka Latvijas valsts nepārtraukti ir pastāvējusi kopš tās proklamēšanas 1918. gada 18. novembrī. Pēc 1940. gada 17. jūnija

prettiesiskās okupācijas Latvijas valsts kā starptautisko tiesību subjekts nezaudēja savu statusu un atjaunoja neatkarību uz valsts nepārtrauktības pamata.

Latvijas valsts gan uzreiz pēc tās neatkarības prettiesiskas pārtraukšanas, gan arī turpmāk uzstāja uz Latvijas valsts nepārtrauktību. Latvijas valsts nepārtrauktība tika konsekventi akceptēta gan ārvalstu, gan starptautisko organizāciju praksē [..]." (SKA-237/2018)

"Latvijas valsts nepārtrauktības īstenošanā liela nozīme bija Latvijas sūtņu darbībai okupācijas periodā.

Latvijas sūtņi nekavējoties protestēja pret Latvijas pievienošanu PSRS, tādējādi paužot Latvijas Republikas oficiālo viedokli par šādas pievienošanas prettiesiskumu. Īpaši nozīmīga šajā ziņā bija sūtņa Londonā Kārļa Zariņa un sūtņa Vašingtonā Alfrēda Bīlmaņa pozīcija [..]. Visā okupācijas periodā Latvijas diplomātiskais un konsulārais dienests ārzemēs rīkojās Latvijas valsts vārdā, lai nodrošinātu Latvijas valsts pastāvēšanu. Tā izdotajiem lēmumiem un veiktajām darbībām bija un ir tiesiska nozīme." (SKA-237/2018)

1990. gada 4. maija deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" un Latvijas neatkarības atjaunošana Satversmes tiesas judikatūrā

Apkopojumā ietvertas atziņas no Satversmes tiesas 2002. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2002-12-01, 2005. gada 7. marta sprieduma lietā Nr. 2004-15-0106, 2005. gada 22. marta sprieduma lietā Nr. 2004-13-0106, 2007. gada 29. novembra sprieduma lietā Nr. 2007-10-0102, 2010. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2009-94-01, 2011. gada 17. februāra sprieduma lietā Nr. 2010-20-0106, 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-25-01 un 2023. gada 7. decembra sprieduma lietā Nr. 2022-41-01. Attiecīgie spriedumi pieejami Satversmes tiesas tīmekļvietnē (*www.satv.tiesa.gov.lv*) un Latvijas Republikas tiesību aktu vietnē (*www.likumi.lv*).

"Latvijas kontinuitātes juridiskais pamats ir nostiprināts Augstākās padomes 1990. gada 4. maija Deklarācijā par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu (turpmāk – Neatkarības deklarācija). Tā regulē gan Latvijas tiesisko statusu starptautisko tiesību izpratnē, gan valststiesiskus pamatjautājumus.

[..] par Neatkarības deklarācijas preambulas galveno funkciju ir uzskatāma tieši Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīnas nostiprināšana Latvijas tiesību sistēmā." (Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2004-15-0106)

"Pēc Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" pieņemšanas tika atjaunota to Satversmes pantu darbība, kuri nosaka valsts konstitucionāli tiesisko pamatu." (Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2017-25-01)

“Prettiesiski notikušu valstu vai to daļu pievienošanu citai valstij starptautiskā kopiena neatzīst par notikušu. Tas nozīmē, ka prettiesiski iznīcinātā valsts *de iure* turpina pastāvēt un tātad pastāv arī tiesiska iespēja, pamatojoties uz starptautisko tiesību normām, attiecīgo valsti *de facto* atjaunot. Ja šāda valsts *de facto* atjaunojas, tā nevis veido jaunu valsti, bet turpina *de facto* pārtraukto valstiskumu. Tāda ir no spēka vai tā draudu lietošanas aizlieguma izrietošās nepārtrauktības (*continuity*) doktrīnas būtība starptautiskajās tiesībās.

Valsts nepārtrauktību raksturo valsts kā juridiskās personas nepārtrauktība jeb identitāte starptautiskajās tiesībās. Valsts nepārtrauktībai par pamatu ir ar to saistītās prasības, kas izvirzītas atbilstoši piemērojamām starptautisko tiesību normām vai procedūrām, un šo prasību akceptēšana no starptautiskās kopienas puses situācijās, kad rodas šaubas par valsts identitāti. [..]

Ja valsts, kuras neatkarība tika prettiesiski pārtraukta, atjauno savu valstiskumu, tā var, pamatojoties uz nepārtrauktības doktrīnu, atzīt sevi par to pašu valsti, kura tika prettiesiski likvidēta. Šajā gadījumā nepieciešams gan tas, ka pati valsts noteic savu nepārtrauktību un rīkojas atbilstoši šīs doktrīnas prasībām kā starptautiskajās attiecībās, tā arī iekšpolitikā, gan arī starptautiskās kopienas akcepts šādam valsts pašnovērtējumam. [..] Valsti var uzskatīt par “to pašu” valsti (un tātad arī “tās pašas” tiesību normas, ieskaitot starptautisko līgumtiesību normas, turpina būt spēkā), ja tā turpinās nepārtraukti vai pēc apspiestības tiek atjaunota ar faktiski “tādām pašām” konstitutīvām iezīmēm un tās prasība pēc savas valstiskās nepārtrauktības tiek akceptēta. [..]

Nav nepieciešams, lai valsts savu neatkarību atjaunotu tajā pašā teritorijā ar tiem pašiem pilsoņiem un tādu pašu konstitucionālo iekārtu, kāda bija pirms valsts neatkarības prettiesiskās

pārtraukšanas *de facto*. Nepieciešams ņemt vērā, ka, laikam ritot, mainās valsts iedzīvotāju kopums, kā arī var mainīties gan teritorija, gan konstitucionālā iekārta. Nepārtrauktības doktrīna akceptē, ka šādas pārmaiņas var būt notikušas arī valstī, kuras neatkarība tiek atjaunota. [..] Taču tādā gadījumā šai valstij jārīkojas saskaņā ar nepārtrauktības doktrīnu un attiecīgās pārmaiņas veicamas nevis *tabula rasa*, bet pamatojoties uz iepriekšējo konstitucionālo regulējumu. [..]

Valsts nepārtrauktības doktrīna tieši ietekmē valsts rīcību ne vien starptautiskajās tiesībās, kur tā turpina pildīt līdz *de facto* neatkarības pārtraukšanai uzņemtās starptautiskās saistības un nepārņem tās valsts starptautiskās saistības, kuras sastāvā iepriekš prettiesiski atradusies, bet arī iekšējās lietās. Citas valsts prettiesiski nodibinātās varas rīcība publiski tiesiskajā sfērā valstij, kura atjaunojusi savu neatkarību, nav saistoša. Valstij, kas atjaunojusi neatkarību, pamatojoties uz nepārtrauktības doktrīnu, ir tiesības patstāvīgi izlemt visus nepieciešamos valsts dzīves jautājumus saskaņā ar tās konstitucionālo iekārtu un tiesību normām. Atsevišķos gadījumos, ņemot vērā personas pamattiesību prasības, tai ir jārespektē prettiesiskās varas rīcības sekas privāttiesībās, piemēram, ģimenes tiesiskajās attiecībās. Robežas valsts rīcībai pēc neatkarības atjaunošanas noteic ne vien pamattiesības, bet arī vispārējie tiesību principi, tostarp taisnīguma princips. [..]

Atjaunotā Latvijas Republika sevi identificē ar pirmskara Latviju. Savu nostādni Latvijas valsts konstitucionālās institūcijas pamato ar to, ka pēc 1940. gada notikumiem Latvija kā starptautisko tiesību subjekts nebija zaudējusi šo savu statusu. Pēc neatkarības atjaunošanas Latvija turpina savu valstiskumu (*integratio ad integrum*). [..]

Latvijas nepārtrauktību ir atzinusi arī starptautiskā kopiena. Sākotnēji šī atzīšana izpaudās kā Latvijas prettiesiskās

iekļaušanas PSRS sastāvā neatzīšana, bet pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas pārvērtās Latvijas valsts nepārtrauktības atzīšanā, proti, starptautiskā kopiena atzina 1990. gada 4. maijā atjaunoto Latvijas valsti par to pašu valsti, kuras neatkarība tika prettiesiski pārtraukta 1940. gadā. [..]

Starptautiskās tiesības neprasa, lai valsts nepārtrauktības atzīšanai vienprātīgi piekristu pilnīgi visas pārējās valstis. Ņemot vērā prettiesiskās aneksijas neatzīšanas faktisko kontekstu, gandrīz vienmēr vismaz viena valsts uzskatīs situāciju par tiesisku, un būtu absurdi piešķirt šai vai šīm absolūtā mazākumā esošajām valstīm veto tiesības. Valsts nepārtrauktības prasības akcepts ir konstatējams, vērtējot starptautiskās sabiedrības reakciju kopumā.

[..] Neatkarības deklarācijas preambula uzliek Latvijas Republikas valsts varas institūcijām par pienākumu ievērot Latvijas Republikas nepārtrauktības doktrīnu un neatkāpties no tās. Visos gadījumos, kad tas ir juridiski svarīgi, Latvijas Republikas valsts varas institūcijām sava rīcība jābalsta uz preambulā formulēto nepārtrauktības doktrīnu. Tāpat Latvijas Republikas valsts varas institūcijām ir saistošs preambulā ietvertais vēsturisko faktu izklāsts un to juridiskais novērtējums, kas pamato nepārtrauktības doktrīnu. [..]

Augstākās padomes vēlēšanas bija balsojums par Latvijas neatkarību, kurā, neraugoties uz vēlēšanu sistēmas nepilnībām, Latvijas neatkarības atbalstītāji guva pārliecinošu uzvaru. Ņemot vērā Latvijas Tautas frontes vēlēšanu platformā noteiktos mērķus un Trešās atmodas norisēs skaidri definēto Latvijas iedzīvotāju vairākuma gribu dzīvot brīvā un neatkarīgā valstī, Augstākās padomes deputāti vēlēšanās tika pilnvaroti lemt par Latvijas valsts neatkarības atjaunošanu.

Pieņemot lēmumu par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu, Augstākā padome nostājās uz 1918. gada

18. novembra Latvijas Republikas tiesiskās platformas. Ar Neatkarības deklarācijas pieņemšanas brīdi Augstākā padome kā Latvijas PSR augstākais valsts varas orgāns atzina par sev saistošu Latvijas Republikas 1918. gada 18. novembra proklamēšanas aktu un uzņēmās veikt Latvijas Republikas neatkarības faktisko atjaunošanu. [..]

5. Saeimas vēlēšanas 1993. gada 5. un 6. jūnijā akceptēja Augstākās padomes iepriekšējo darbu kā atbilstošu Latvijas Republikas un tās tautas interesēm. Šajās vēlēšanās, kas atbilda Satversmes 6. panta prasībām un demokrātisku vēlēšanu standartiem, Latvijas tauta neapšaubīja Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas lietderību un ievēlēja simt savus priekšstāvjus, pilnvarojot tos turpināt valsts atjaunošanas darbu.

Saskaņā ar Satversmes normām ievēlētā 5. Saeima pārņēma Augstākās padomes pilnvaras. Pārņemot pilnvaras no Augstākās padomes, 5. Saeima Latvijas tautas vārdā arī akceptēja kā juridiski saistošu Augstākās padomes darbu, ko tā bija veikusi kopš Neatkarības deklarācijas pieņemšanas Latvijas Republikas interesēs." (Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2007-10-0102)

"[..] Latvijas valsts nav atbildīga par cilvēktiesību pārkāpumiem, arī par īpašuma nacionalizāciju, ko pusgadsimtu ilgajā laika posmā bija izdarījusi okupācijas vara. Latvijas Republikai nav iespēju un nav arī pienākuma pilnīgi atlīdzināt visus zaudējumus, kas personām nodarīti okupācijas varas darbību rezultātā." (Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2002-12-01)

"Neatkarības deklarācijas pieņemšana un Satversmes 2. panta darbības atjaunošana iniciēja Latvijas neatkarības atjaunošanas procesu, pamatojoties uz nepārtrauktības doktrīnu. Savukārt līdz ar Satversmes 1. panta darbības atjaunošanu Latvijas pilsoņiem radās paļāvība uz to, ka

lēmumi tiks pieņemti, ievērojot nepārtrauktības doktrīnas pamatnostādnes, un pārmaiņas atbildīs demokrātiskas valsts pamatprincipiem.

Valsts nepārtrauktības doktrīna ietver arī pilsonības nepārtrauktības principu. Ja valsts izvēlas balstīties uz savu nepārtrauktību, tad pilsonības regulējumam jāatbilst šim principam. Tas nozīmē, ka valstij, saglabājot savus būtiskos elementus, tostarp tautu, ir iespēju robežās jārūpējas par to, lai grozījumi tiesiskajā regulējumā tiktu izdarīti, ievērojot no nepārtrauktības doktrīnas izrietošos principus.

[..] Latvijas diplomātisko pārstāvniecību darbība okupācijas periodā bija vienīgā Latvijas valsts rīcībspējas izpausme.

[..] piecdesmit gadus Latvijas diplomāti ārzemēs uzturēja prasību par Latvijas valsti, un šis fakts ir būtisks nepārtrauktības doktrīnas kontekstā. Ņemot vērā to, ka Latvijas neatkarība 1990. gadā tika atjaunota, balstoties uz nepārtrauktības doktrīnu, likumdevēju saista arī augstāko valsts amatpersonu rīcība ārzemēs valsts okupācijas periodā. [..]

Nepārtrauktības doktrīnas neatņemams elements bija ne tikai to pilsoņu apzināšana, kuri dzīvoja Latvijā, bet arī *jus sanguinis* principa attiecināšana uz tiem pilsoņiem, kuri abu okupāciju rezultātā bija spiesti Latviju atstāt. Pie tam pilsonības atjaunošanas procesā bija svarīgi ņemt vērā gadu desmitiem ilgušo Latvijas konsulāro pārstāvniecību praksi nacionālo tiesību normu piemērošanā, kā arī to, ka, piemēram, atsevišķām Latvijas pilsoņu grupām jebkāda saikne ar dzimteni bija zudusi visu okupācijas laiku. Tādējādi Latvijai iespēju robežās bija jāatjauno visu savu pilsoņu tiesības.

[..] Augstākā padome apzinājās savas kompetences robežas, kas tika noteiktas Neatkarības deklarācijā. Tā nepieņēma jaunu pilsonības likumu, bet balstījās uz lēmumiem, kuros bija

ievērots gan Pavalstniecības likums, gan pilsonības nepārtrauktības princips.

[..] vienīgi līdz ar pilsoņu kopuma apzināšanu varēja tikt īstenota valsts neatkarības atjaunošana *de facto*." (Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2009-94-01)

"Latvijas Republikas valsts vara *de facto* tika atjaunota, balstoties uz 1991. gada 21. augustā pieņemto konstitucionālo likumu "Par Latvijas Republikas valstisko statusu". Valsts atjaunošanas process sākās ar varas pilnīgu pārņemšanu Latvijas valsts kontrolē un PSRS struktūru darbības izbeigšanu Latvijas teritorijā." (Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2004-13-0106)

"[..] Latvijas Republika nav bijušās PSRS tiesību un pienākumu pārmantotāja un saskaņā ar valsts nepārtrauktības doktrīnu atjaunotajai valstij nav jāuzņemas nekādas saistības, kas izriet no okupētājvalsts saistībām.

[..] Deklarācijas 8. punktā ietvertā apņemšanās garantēt visiem Latvijas iedzīvotājiem sociālās tiesības nav jāsaprot kā sociālo tiesību atzīšana par absolūtām cilvēka pamattiesībām, kas attiecas uz visiem pilnīgi vienādi. Šī apņemšanās tulkojama kopsakarā ar preambulā nostiprināto valsts nepārtrauktības doktrīnu un ņemot vērā padomju okupācijas rezultātā izveidojušos situāciju. Līdz ar to Deklarācijā noteiktais uzliek valstij pienākumu nodrošināt sociālās tiesības ikvienam tās iedzīvotājam vismaz minimālā apmērā." (Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2010-20-0106)

"[..] likumdevējs [..] ir konkretizējis no valsts nepārtrauktības principa pašvaldībām izrietošo pienākumu pārtraukt padomju režīmu slavinošo objektu radīto negatīvo un prettiesisko ietekmi uz Latvijas valstiskumu, uzliekot pašvaldībām konkrētu pienākumu šādus objektus demontēt noteiktā kārtībā un termiņā [..]." (Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2022-41-01)

LATVIJAS REPUBLIKAS

KONSTITUCIONĀLAIS LIKUMS

Par Latvijas Republikas valstisko statusu

Apzinoties savu atbildību tautas priekšā, ņemot vērā 1990. gada 4. maija deklarāciju „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu", 1991. gada 3. marta Vislatvijas tautas aptaujas rezultātus un to, ka 1991. gada 19. augustā PSRS valsts apvērsuma rezultātā ir beigušas pastāvēt PSRS konstitucionālās valsts varas un pārvaldes institūcijas un nav iespējams realizēt 1990. gada 4. maija deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" 9. punktu par Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanu sarunu ceļā,

Latvijas Republikas Augstākā Padome **n o l e m j** :

1. Noteikt, ka Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika, kurā Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai un kuras valstisko statusu nosaka Latvijas Republikas 1922. gada 15. februāra Satversme.

2. Atzīt par spēku zaudējušu 1990. gada 4. maija deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" 5. punktu, kas noteica pārejas periodu Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanai *de facto*.

3. Līdz okupācijas un aneksijas likvidēšanai un Saeimas sasaukšanai augstāko valsts varu Latvijas Republikā pilnībā realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome. Latvijas Republikas teritorijā ir spēkā tikai tās augstāko valsts varas un pārvaldes institūciju likumi un lēmumi.

4. Konstitucionālais likums stājas spēkā ar tā pieņemšanas brīdi.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājs — A.Gorbunovs

Latvijas Republikas Augstākās Padomes sekretārs — I.Daudiņš

Rīgā 1991.gada " 21. " augustā

Brošūra veidota sadarbībā ar 4. maija Deklarācijas klubu un Latvijas Nacionālā vēstures muzeja nodaļu – Tautas frontes muzeju. Izmantotas Ievas Ābeles, Ulda Pāžes fotogrāfijas un fotogrāfijas no Tautas frontes muzeja fotokrājuma.

04.05.1990.
4. maija Deklarācijas klubs

LATVIJAS REPUBLIKAS
SAEIMA

LATVIJAS NACIONĀLAIS VĒSTURES MUZEJS
1869

Latvijas Republikas Saeima, 2025